

СПЕЦИФІКА САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

У статті представлено результати емпіричного дослідження специфіки формування та розвитку самоідентифікації сучасної української інтелігенції. Виділено головні риси сучасного українського інтелігента: особливі моральні якості, потреба у створенні, збереженні й трансляції культурних цінностей та ідей, прагнення до культурно-просвітницької діяльності тощо. Встановлено, що у культурному та духовному плані інтелігенція посідає значне місце в розвитку сучасного українського суспільства, незважаючи на своє низьке матеріальне становище.

Ключові слова: інтелігенція, сучасна українська інтелігенція, самоідентифікація, ідентичність, суспільство, культура.

В статье представлены результаты эмпирического исследования специфики формирования и развития самоидентификации современной украинской интеллигенции. Выделены главные черты современного украинского интеллигента: особенные моральные качества, потребность в создании, сохранении и трансляции культурных ценностей, идей и стремление к культурно-просветительской деятельности. Установлено, что в культурном и духовном плане интеллигенция занимает значительное место в развитии современного украинского общества, несмотря на свое низкое материальное положение.

Ключевые слова: интеллигенция, современная украинская интеллигенция, самоидентификация, идентичность, общество, культура.

The research results of specific of forming and development of modern Ukrainian intelligentsia self-definition are presented in the article. The main lines of the modern Ukrainian intellectual are distinguished: moral qualities, a requirement in creation, maintenance and translation of cultural values, ideas and aspiration to cultural and elucidative activity. It is set that in a cultural and spiritual plan intelligentsia occupies a considerable place in development of modern Ukrainian society.

Key words: intelligentsia, modern Ukrainian intelligentsia, self-definition, identity, society, culture.

Постановка проблеми. Для України рубіж ХХ-ХХІ ст. стає періодом революційних змін в усіх галузях життя суспільства – в політиці, економіці, культурі. Проблеми, з якими стикається незалежна Україна, відбиваються і на інтелігенції. Сьогодні незначна частина інтелігенції намагається посісти вагомі позиції у визначенні напряму подальшого розвитку країни та перспектив побудови громадянського суспільства. У багатьох випадках саме від її дій залежать змістовні характеристики існування суспільства, держави, успіх ринкових перетворень і авторитет країни у світовій спільноті.

Однак ми спостерігаємо, що змінюється не лише рівень життя та матеріальний прибуток української інтелігенції, але і знижується її статус у суспільстві. Значній частині інтелігенції особливо складно прийняти нові умови: стиль роботи, життя, імідж, якому необхідно слідувати в очах

громадськості. Більшість людей з цієї групи відносяться до старших поколінь, які повністю сформувалися ще за радянських часів. Цей соціальний тип практично не відтворюється в нових поколіннях, що дозволяє говорити про поступовий відхід радянської інтелігенції з історичної сцени та виникнення нового типу інтелігенції, з новими рисами та функціями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження, що пов'язані з інтелігенцією, порушують широке коло питань і реалізуються, як правило, в міждисциплінарному полі. У їх числі: специфіка російської інтелігенції (Д. С. Лихачов, Б. А. Успенський), її генеза (А. М. Зорин), виробництво інтелектуального продукту (В. Н. Романов), задачі сучасної інтелігенції (Ю. С. Степанов), її політичне самовизначення (Ю. С. Борисов, В. Р. Веселов, В. С. Волков, М. Є. Главацький, О. Б. Єршова, А. В. Квакін,

М. І. Кондрашова, С. О. Красильников, О. В. Ушаков), ідентифікація інтелігенції (М. І. Добринін, С. Н. Комісаров, І. В. Купцова, І. І. Осинський), соціальні функції інтелігенції (К. З. Акоюн, К. Г. Барбакова, В. А. Мансуров, Р. М. Юсупов, Е. С. Элбакян), участь інтелігенції в модернізаційних процесах (Г. Н. Кулік, І. П. Кулясов, Г. Л. Купряшин, В. В. Согрін, М. М. Трубников), роль інтелігенції в громадянському суспільстві (К. С. Гаджієв, Г. Г. Ділігенський, Т. І. Заславська, П. М. Козирева, О. П. Циганков, Л. Ф. Шевцова), взаємодія інтелігенції та влади (А. Р. Арсланов, Ю. М. Батурин, І. В. Пахомов, В. О. Подорога, О. В. Осипова, О. С. Панарін, О. І. Титаренко, О. В. Білокурова, М. О. Слободська, О. В. Маркова).

Але, незважаючи на багату кількість праць, присвячених проблемі інтелігенції, залишається відкритим питання щодо її самоідентифікації. Тому головною метою нашої статті є виявлення специфіки самоідентифікації сучасної української інтелігенції.

Виклад основного матеріалу. Паралельно зі змінами у суспільстві відбувається зникнення традиційних для інтелігенції України загально-соціальних функцій, що, безумовно, відбивається на її самоідентифікації. На формування ідентифікаційних переваг українських інтелігентів безпосереднє вплинула радянська ідентичність, що відійшла в минуле, але породила феномен масового пошуку ідентичності. Сучасний соціокультурний контекст ідентифікаційних процесів детермінується рядом специфічних рис, серед яких найбільш значущими є реорганізація політичних та економічних структур, ускладнення соціально-стратифікаційної системи суспільства, розширення меж соціальної взаємодії, наростання інформаційних потоків, культурне різноманіття, а також глибока модифікація нормативно-ціннісної системи та моделей соціальної, економічної та політичної поведінки. Ці та інші чинники зумовлюють нестабільність та аморфність соціокультурного середовища, до якого сучасні українські інтелігенти вимушені адаптуватися. За цих умов самоідентифікація інтелігенції набуває переважно адаптивного характеру, який проявляється в структурі ідентифікаційної ієрархії та механізмах формування ідентичності.

З метою виявлення специфіки самоідентифікації представників сучасної української інтелігенції у травні 2011 р. нами було проведено інтерв'ю. У дослідженні брали участь 5 експертних груп, кожна з яких складалася з 25 респондентів:

- викладачі та співробітники Автомобільно-дорожнього інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Горлівка);
- викладачі та співробітники Житлово-комунального технікуму (м. Горлівка);
- наукові співробітники Горлівського художнього музею, Музею історії та Музею мініатюрної книги ім. В. О. Разумова (м. Горлівка);
- наукові співробітники Центральної міської бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка (м. Горлівка);

– наукові співробітники відділу культури та освіти Міського виконавського комітету (м. Горлівка).

Загалом в інтерв'ю прийняло участь 100 респондентів, з наступним розподілом за статевими характеристиками: чоловіки – 18 % та жінки – 82 %. За віковими характеристиками ми маємо такий розподіл:

- до 30 років (12 %);
- 30-39 років (26 %);
- 40-49 років (36 %);
- 50-59 років (16 %);
- старше 60 років (10 %).

За професійною діяльністю респондентів ми маємо такі показники:

- викладач технікуму – 12 %;
- робітник бібліотеки – 20 %;
- робітник музею – 18 %;
- робітник міськвиконкому – 19 %;
- асистент – 6 %;
- старший викладач – 7 %;
- кандидат наук – 9 %;
- доктор наук – 1 %;
- інша відповідь – 8 %.

Для визначення проблеми самоідентифікації інтелігенції в сучасній Україні було задане питання: «Як Ви вважаєте, які соціальні групи грають головну роль у розвитку суспільства?», відповіді на яке розподілились наступним чином. 42 % респондентів висловили думку про те, що найбільш значущою соціальною групою сучасного українського суспільства є підприємці та бізнесмени, зв'язки й гроші яких здатні вплинути на політичну ситуацію та хід громадських подій. 40 % опитаних відповіли, що інтелігенція також є значущою соціальною групою, яка відіграє важливу роль у розвитку суспільства. На третьому місці за значущістю в соціальному розвитку знаходиться злочинний світ (35 %), який тісно пов'язується з корупційною діяльністю не тільки лідерів злочинних угруповань, але й органів місцевого самоврядування та виконавчої влади.

На думку респондентів, службовці держапарату (19 %), лідери політичних партій (16 %) та службовці (13 %) також відіграють певну роль у розвитку суспільства, але зараз спостерігається їх пасивність, незацікавленість долею народу, локалізація власних інтересів на вузькопрофесійній діяльності. Низький показник довіри респондентів (6 %) було отримано стосовно керівників підприємств, тому що саме ця категорія людей, на думку опитаних, майже ніколи не проявляє вихованості, толерантності, саморегуляції поведінки тощо. Головний принцип життєдіяльності таких людей – «ти – мені, я – тобі». Єдине, що цікавить таких людей, це якомога більше заробити грошей.

Найнепопулярнішими у складі сучасного українського суспільства виявились селяни (1 %), які не грають суттєвої ролі у розвитку сучасного суспільства. Серед інших відповідей (2 %) респонденти визнали найбільш впливовими у сучасному українському суспільстві середній клас та клас робітників. Ці результати свідчать про те,

що серед найбільш значущих соціальних факторів, які грають головну роль у розвитку суспільства, вважаються гроші, соціально корисні зв'язки та інтелект найрозумніших представників суспільства.

Відповіді на питання *«Як Ви вважаєте, яке визначення поняття «інтелігенція» найкраще відображає сутність цього терміну?»* надали нам наступну інформацію. По-перше, більшість опитаних (60 %) висловили думку про те, що інтелігенція є соціальною групою, яка професійно займається діяльністю зі створення, збереження та передачі духовної культури. По-друге, 45 % респондентів уявляють собі інтелігенцію як сукупність освічених, грамотних та ерудованих людей. По-третє, представників інтелігенції характеризують як добрих, чуйних та гуманних людей, роблячи акцент саме на їх особисті якості (35 %).

Респонденти не визначають інтелігенцією представників верхівки суспільства, вищій прошарок, еліту, оскільки лише 4 % опитаних висловились на її користь. Щодо творчої діяльності, то тільки 2 % опитаних вважають інтелігенцію творчою спільнотою, яка здатна до інновацій. Слід також зазначити, що тільки 2 % опитаних сказали, що соціальна група інтелігенції маргіналізувалася та втратила своє призначення. Це свідчить про те, що представники досліджуваної нами соціальної групи не визначають себе як маргінальне середовище.

Відповідно виникає питання *«Чи відрізняєте Ви поняття «інтелігенція» від поняття «інтелектуал»?* Майже усі респонденти (91 %) чітко розмежовують ці два поняття. Інтелігенція розглядається ними як «духовна група», що виконує суспільно корисну діяльність. Відмінною рисою інтелігенції назвали моральну складову, яка іноді відсутня в інтелектуала, якого характеризували тільки як представника інтелектуальної праці, творчу людину. Тільки 4 % респондентів стверджували синонімічність понять «інтелігенція» та «інтелектуал».

Особливу увагу треба звернути на інші відповіді (5 %). Серед них є наступні думки: «інтелігенція – це більш ширша категорія, ніж інтелектуал», «інтелігенція створює творчий продукт, розвиває і передає його, а інтелектуал – це споживач, який отримує готові знання, що створюються інтелігенцією», «інтелігенція – це внутрішній стан, інтелектуал – «скарбничка знань», «поняття інтелігенції відображає високий рівень вихованості». Таким чином, ми можемо говорити про суто ментальний характер сприйняття понять «інтелігенція» та «інтелектуал», оскільки представники західної школи їх не розмежовують.

Зрозумівши цю розбіжність, нас зацікавила проблема визначення громадськістю соціальної ролі сучасної української інтелігенції у суспільстві, тому наступне питання звучить таким чином: *«Яку роль, на Вашу думку, грає інтелігенція у сучасному суспільстві?»* Наділення інтелігенції особливими соціальними функціями ґрунтується на припущенні,

що вона як соціальна група здатна впливати на розвиток конкретної людини та суспільства в цілому. Так, нами було отримано наступні результати. Однією з домінуючих функцій є культурно-просвітницька (60 %), яка полягає у формуванні розумового, морального вигляду людини. В основі культурно-просвітницької функції інтелігенції лежить завдання залучити широкі маси населення до досягнень світової науки та культури. 25 % опитаних підтримали думку про те, що інтелігенція виконує творчу інноваційну функцію, яка полягає у створенні нових духовних цінностей, ідей, теорій. Лише 10 % респондентів відповіли, що інтелектуальна функція сучасної інтелігенції є однією з головних в її діяльності.

Нехарактерною функцією зазначеної соціальної групи, на думку респондентів, є революційна (3 %), яка пов'язана з критичним мисленням, опозиційністю по відношенню до влади, а також з політичною активністю. Також респондентам було запропоновано додати свій варіант відповіді. Так, 2 % відповідей на питання про роль інтелігенції була запропонована освітня функція, представлена як прагнення, бажання навчати народ. Також висловлювалася думка про те, що сучасна українська інтелігенція не грає ніякої соціальної ролі, чим підтримувалася ідея маргіналізації та втрати духовного призначення цієї соціальної групи.

Цікавим, на наш погляд, був розподіл думок респондентів при визначенні взаємовідносин між інтелігенцією та владою (питання *«Які, на Вашу думку, існують взаємовідносини між інтелігенцією та владою?»*). Майже половина опитаних (47 %) впевнена, що інтелігенція повинна критично відноситися до дій влади. 37 % респондентів висловили думку про те, що інтелігенція та влада незалежні одна від одної. Лише 7 % вважає, що інтелігенція по відношенню до влади опозиційна. Це свідчить про політичну пасивність представників зазначеної соціальної групи. Стільки ж висловили думку (7 %), що інтелігенція стоїть на боці влади та сприяє підвищенню її авторитету в очах народу.

Респондентам була надана можливість вказати інші типи відносин між інтелігенцією та владою. Цією можливістю скористалися тільки 2 % опитаних, які стверджують, що «інтелігенція може посідати будь-яку позицію по відношенню до влади», оскільки це не є її основним показником, та «інтелігенція і влада можуть буди разом, якщо їхні інтереси співпадають».

Виникає питання: *«У чому полягає сутність взаємовідносин інтелігенції з народом?»*. Розподіл відповідей респондентів на це питання відбувається наступним чином. Більшість відповіла, що основною метою взаємодії інтелігенції та народу виступає просвіта останнього (75 %). Також представник інтелігенції розглядається як взірць поведінки для народу, носій моральних норм та цінностей (30 %). Лише 4 % респондентів упевнені, що інтелігенція керує народом задля суспільного прогресу. Також

висловлювалися думки про загальні інтереси інтелігенції і народу, які б могли їх об'єднати. Не характерною рисою для сучасної інтелігенції виступає критика народу (2 %). 4 % опитаних вказали на інші варіанти взаємодії інтелігенції та народу: «інтелігенція є частиною народу, і віддалення від народу смертельно для усіх», «хочеться вірити, що інтелігенція допомагає народу вижити у наших умовах», «інтелігенція повинна допомагати народу піднятися до їхнього рівня; надавати матеріальну підтримку молодим талантам».

Далі респонденти відповіли на питання «Як Ви можете визначити трудову мотивацію інтелігенції?» та надали наступні результати. Домінуючим мотивом діяльності представників інтелігенції виступає можливість займатися науковою діяльністю (57 %). Третина респондентів (34 %) розглядає свою професійну діяльність як можливість реалізувати особисті потреби та амбіції. 32 % опитаних прагне до визнання і поваги з боку суспільства. Необхідно відзначити низькі показники за двома позиціями: орієнтації на гроші (9 %) та прагнення отримати високий статус у суспільстві (7 %). Це підтверджує наше припущення щодо мотивації професійної діяльності сучасної української інтелігенції. Найголовнішим виявилося те, що професія дає інтелігенту можливість самореалізуватися, проявляти свої творчі здібності. Професія розглядається як покликання, місія. Неважливими чинниками для представників зазначеної соціальної групи у визначенні її професійної мотивації є зацікавленість у грошах та високому соціальному статусі.

Респондентам було надано можливість вказати інші основи трудової мотивації сучасної інтелігенції (3 %). Це були наступні думки: «в ідеалі це спроба пізнати себе та підвищити рівень культури та соціального розвитку оточуючих», «можливість бути корисним суспільству та реалізувати особисті, творчі потреби», також основа трудової діяльності інтелігенції – це «самовіддача».

Однією з дискусійних проблем є питання про матеріальний прибуток представників зазначеної соціальної групи, тому було поставлене питання «Як Ви можете оцінити матеріальне становище сучасної української інтелігенції?». Більшість опитаних охарактеризували матеріальне становище української інтелігенції як середнє (43 %) та погане (41 %), пояснюючи це виникненням соціальної інкосистенції, коли матеріальне становище не відповідає внескам у розвиток суспільства представників інтелігенції. 12 % респондентів упевнені, що матеріальне становище української інтелігенції є дуже поганим: більшість цієї соціальної групи знаходиться на межі бідності. Були також відповіді стосовно дуже доброго (2 %) та доброго (1 %) матеріального становища інтелігенції (малося на увазі ректори вищих навчальних закладів та керівники успішних підприємств). Серед інших відповідей (1 %) зустрілося таке визначення як «принизлив» матеріальне становище сучасної української інтелігенції.

При порівняльному аналізі матеріального становища представників сучасної та радянської інтелігенції (питання «Як Ви можете оцінити матеріальне становище радянської інтелігенції у порівнянні з сучасною?») були отримані наступні дані. Половина респондентів (50 %) стверджує, що матеріальне становище інтелігенції періоду СРСР було таким самим, як і зараз, тобто низьким. Тут треба звернути увагу на те, що йшлося, насамперед, про інтелігенцію, яка представлена робітниками культури та освіти. Цей погляд висловили в основному опитані у віці від 30 до 40 років. 40 % опитаних упевнені, що радянська інтелігенція мала більш високе матеріальне становище у порівнянні з сучасною. Більшість респондентів, що висловили цю думку, знаходяться у віці від 40 до 60 років. Опитані вказували на те, що радянська інтелігенція була об'єднана єдиною ідеологією, єдиною метою, тобто була цільною, на відміну від сучасної інтелігенції, яка розшарувалася за різними критеріями (і за матеріальним, у тому числі). На думку більшості опитаних, сучасна «справжня» інтелігенція перебуває на межі бідності, при цьому маючи вищу освіту та високу кваліфікацію. 10 % респондентів охарактеризували матеріальне становище радянської інтелігенції як більш низьке, у порівнянні з сучасною. Цю думку висловили в основному люди у віці до 30 років. Цікавим виявляється те, що ці респонденти не змогли аргументувати свою думку стосовно питання про матеріальне становище радянської та сучасної інтелігенції.

Респондентам також було поставлено питання «Як Ви можете визначити соціально-економічну перспективу власної професії?» та отримані наступні відповіді. Лише 13 % опитаних охарактеризували свою професію як неперспективну та не здатну задовольнити основні потреби людини. Деякі респонденти (6 %) вимушені працювати за сумісництвом та підробляти, а це часто призводить до зниження якості знань професіонала. Проте, незважаючи на низький матеріальний статус та можливу неперспективність власної професії, більшість опитаних (76 %) відповіли, що пишуться та дорожать своєю професією.

Зауважимо, що 5 % респондентів скористалися можливістю дати власні відповіді на питання про соціально-економічну перспективність власної професії. Це були наступні думки опитаних: «мені подобається моя професія, але соціально-економічну перспективу на даному етапі визначити важко», «я пишаюсь своєю професією, але сподіваюся на матеріальну підтримку з боку держави», «не затребувана», «моя професія стабільна, я задоволена своєю роботою».

Відповіді на питання «Чого не вистачає сучасній українській інтелігенції?» надали нам наступну інформацію. 66 % опитаних відповіли, що для успішної життєдіяльності сучасної інтелігенції бракує, перш за все, матеріального достатку. На другому та третьому місцях знаходяться сильна держава (35 %) та стабільність (30 %). 21 % респондентів впевнені, що для

результативної діяльності інтелігенції бракує соціальних гарантій, а не впевненості у собі (так вважає лише 1 % опитаних).

Також респондентам було запропоновано додати свій варіант відповіді та 3 % опитаних вказали, що сучасній інтелігенції бракує «захисту інтелектуальних прав, свободи слова», «мотивації дій, що визначають людину як інтелігента», «сильної держави, в основі якої закладені не «сталінізм», а гуманітарні принципи, економічні закони».

Визначивши основні позиції щодо самовизначення та ролі інтелігенції в сучасному українському суспільстві, ми з'ясували, чи вважають себе респонденти представниками інтелігенції (питання «Чи вважаєте Ви себе представником інтелігенції?»). Більшість опитаних (72 %) відповіли, що вважають себе інтелігентами. Це були респонденти у віці від 50 років. Вони описували свої властивості (вихованість, наявність освіти, бажання освічувати людей тощо), завдяки яким їх можна було б віднести до інтелігенції. Треба звернути увагу на те, що до цієї категорії людей увійшла тільки третя частина співробітників відділу культури та освіти Міського виконавчого комітету. Високі показники відповідей на зазначене питання ми отримали серед викладачів Автомобільно-дорожнього інституту (92 %) та співробітників Центральної міської бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка (89 %).

20 % не відчують себе інтелігентами, оскільки їм бракує багатьох якостей та ознак, властивих зазначеній соціальній групі. Також відзначалася відсутність прямого зв'язку з народом. Цю категорію людей в основному склали співробітники відділу культури та освіти Міського виконавського комітету у віці до 40 років. Зауважимо, що 8 % респондентів вказали на інші варіанти відповідей на це питання: «не знаю», «можливо», «маю сумніви», «сподіваюсь», «не впевнена...», «частково, так», «скоріше ні, ніж так, тому що мало займаюся діяльністю зі створення, збереження і трансляції духовної культури». Невпевненість у приналежності до інтелігенції виявилася характерною для респондентів у віці до 30 років, які тільки почали свою трудову діяльність.

Висновки. Таким чином, у результаті нашого дослідження, можна зробити висновок, що у культурному та духовному плані інтелігенція посідає значне місце в розвитку сучасного українського суспільства. Вона була визначена респондентами як соціальна група людей, яка займається кваліфікованою розумовою працею, що вимагає спеціальної підготовки, і яка створює, зберігає та транслює духовну культуру, усвідомлюючи свою відповідальність за культурний капітал держави, суспільства. Для представників інтелігенції характерні освіченість, грамотність, ерудиція. Серед моральних якостей інтелігенції були названі доброзичливість, чуйність та гуманність. Зауважимо, що респонденти підтримали думку про маргіналізацію зазначеної соціальної групи та втрату її призначення у сучасному суспільстві.

Порівнюючи поняття «інтелігенція» та «інтелектуал», опитувані проявили чітке розуміння різниці між цими двома поняттями. Так, головними специфічними рисами інтелігенції є моральна складова, висока духовність, потреба у створенні та трансляції духовних цінностей, ідей та прагнення до культурно-просвітницької діяльності. Саме цей вид діяльності вважається респондентами головним для інтелігенції. Культурно-просвітницька діяльність інтелігенції передбачає духовний внесок у розвиток суспільства. Нехарактерною рисою сучасної української інтелігенції виступає виконання революційної діяльності, тому що їй не притаманна політична активність, критичність та опозиційність до влади.

Що стосується взаємовідносин між інтелігенцією та владою, то майже половина респондентів вважає, що інтелігенція повинна критично ставитись до діяльності влади. Інтелігенція – це совість влади, і тому вона (інтелігенція) не повинна стояти на боці влади, якщо вона порушує права народу, і тим самим підвищувати її авторитет в очах суспільства. Зауважимо, що єдність влади та інтелігенції можлива за умов, коли вони мають спільні інтереси та переслідують одну мету – підвищення культурного та економічного рівнів свого народу.

Стосовно того, які взаємостосунки складаються між інтелігенцією та народом, більшість респондентів відповіли, що головною метою їхніх відносин виступає освіта, виховання, духовний розвиток в цілому. Інтелігенція в очах народу виглядає як зразок культурної поведінки, як носій моральних цінностей та норм. Але доводиться констатувати той факт, що сучасна українська інтелігенція не в змозі керувати своїм народом задля суспільного розвитку, тому що відсутні загальні інтереси та завдання, які могли б їх об'єднати. Також інтелігенція визнається частиною народу (інтелігенція вийшла з народу), тому повинна піклуватися про духовний розвиток суспільства та надавати підтримку (можливо, матеріальну) тим, хто намагається підвищити свій культурний рівень за рахунок освіти, творчості тощо.

Основним мотивом трудової діяльності сучасної інтелігенції в Україні визнається можливість займатися наукою та реалізовувати свої потреби. Майже третина опитаних вважає, що інтелігенція прагне до визнання та поваги з боку суспільства. Не притаманні сучасній інтелігенції орієнтація на гроші та прагнення отримати високий соціальний статус у суспільстві. Трудова діяльність інтелігенції розглядається як можливість бути корисною для суспільства на високому професійному та моральному рівнях.

Матеріальне становище сучасної української інтелігенції оцінюється більшістю респондентів як середнє та погане, пояснюючи цей факт невідповідністю заробітної плати та внеском, що робить інтелігенція в розвиток суспільства. Треба зазначити, що, порівнюючи становище радянської та сучасної інтелігенції, половина респондентів з

впевненістю стверджує, що становище сучасної інтелігенції не змінилося з радянських часів, воно залишається таким самим – середнім або поганим.

Оцінюючи перспективність власних професій (які, між іншим, відносяться до професій представників інтелігенції), більшість респондентів дійшли висновку, що вони пишаються та дорожать нею. Навіть незважаючи на те, що в сучасних соціально-економічних умовах їхня професія не є престижною та не здатна (у більшості випадках) задовольнити деякі потреби. Серед показників, що бракують представникам сучасної української

інтелігенції для успішної діяльності, були названі, перш за все, матеріальний достаток, сильна держава та стабільність.

Аналізуючи можливість належності до соціальної групи інтелігенції, більшість респондентів з впевненістю ідентифікують себе з нею. Четверта частина опитаних не вважає себе інтелігенцією, тому що самокритично оцінює свої якості та впевнена у відсутності багатьох рис, що властиві інтелігенції. Зауважимо, що деякі респонденти проявили сподівання у тому, що вони є представниками сучасної української інтелігенції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Астахова В. И. Закат интеллигенции? : [беседа с ректором ХГУ «НУА» Валентиной Астаховой об итогах Междунар. науч.-практ. конф. по проблемам современной интеллигенции / беседа вела Елена Зеленина] // Время. – 2009. – от 13 марта.
2. Беленький В. Х. Оппозиционность интеллигенции как социологическая проблема / В. Х. Беленький // Философия и общество. – № 1 (январь – март). – 2009. – С. 83–97.
3. Беляева Л. А. «Новые средние» в России / Л. А. Беляева // Свободная мысль. – 1998. – 7. – С. 29–37.
4. Гришина Е. А. Научная интеллигенция: противоречия социальной идентификации / Е. А. Гришина // Социологические исследования. – 2008. – № 3. – С. 60–70.
5. Климова С. Интеллигенция глазами народа [Электронный ресурс] / С. Климова // Социальная реальность: журнал социологических наблюдений и сообщений. – 2008. – №2. – С. 5–19. – Режим доступа : <http://socreal.fom.ru/?link=ARTICLE&aid=485>.
6. Коваліско Н. Сучасне українське суспільство. Стратифікаційний вимір великого міста / Коваліско Н., Савчинський Р. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 231 с.
7. Левашов В. К. Интеллектуальный потенциал общества: социологическое измерение и прогнозирование / В. К. Левашов // Социологические исследования. – 2008. – № 12. – С. 26–36.
8. Покровский Н. Е. Интеллигенция и интеллектуалы в социальной структуре / Н. Е. Покровский // Кравченко С. А. Социология: парадигмы и темы / Кравченко С. А., Мнацаканян М. О., Покровский Н. Е. ; [курс лекций для высш. учеб. заведений]. – М. : Изд-во «АНКИЛ», 1998. – С. 28–42.
9. Попова И. П. Интеллектуально-профессиональный потенциал: к проблеме структурных изменений / И. П. Попова, А. Л. Темницкий // Социологические исследования. – 2011. – № 1. – С. 56–67.
10. Попова И. П. Новые маргинальные группы в российском обществе: (теоретические аспекты исследования) / И. П. Попова // Социологические исследования. – 1999. – № 7. – С. 62–71.
11. Социальные идентификации и идентичности / [С. А. Макеев, С. Н. Оксамитная, Е. В. Швачко]. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. – 185 с.
12. Томилина М. Я. Социология интеллектуалов в контексте теории среднего класса / М. Я. Томилина // Вестник Российского государственного гуманитарного университета. Серия «Философия. Социология». – 2009. – № 12. – С. 96–108.
13. Триедин В. Е. Интеллигент нового тысячелетия (попытка прогноза) / В. Е. Триедин // День науки в Санкт-Петербургском гуманитарном университете профсоюзов [Текст] : Материалы конференции ; [С.-Петерб. гуманитар. ун-т профсоюзов ; отв. ред. В. Е. Триедин]. – СПб. : СПбГУП, 2000. – С. 51–53.
14. Фирсов Б. М. Интеллигенция и интеллектуалы в конце XX века / Б. М. Фирсов // Звезда. – 2001. – № 8. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/zvezda/2001/8/firsov.html>.

Рецензенти: Лозко Г. С., д.філос.н., професор;
Ляпіна Л. А., к.політ.н., доцент.

© Могдальова І. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 01.10.2012 р.

МОГДАЛЬОВА Ірина Валеріївна – старший викладач кафедри суспільних наук Автомобільно-дорожнього інституту ДВНЗ «Донецький національний технічний університет».

Коло наукових інтересів: соціальна структура суспільства, проблеми самоідентифікації.